

הרב שמואל אליהו

רב העיר צפת

תרומת איברים – זכות או חובה ?

דיון והצעה מעשית

ראשי הפרקים:

- א. רועי קליין והאר"י ז"ל
- ב. האם מותר למסור נפשו שלא בעת מלחמה?
- ג. האם הצלת נפשות היא חיוב?
- ד. הסוברים שחיוב הצלת נפשות בשעת סיכון היא מידת חסידות
- ה. הסוברים שחיוב הצלת נפשות בסיכון הוא איסור
- ו. סיכון חיי שעה של עצמו למען ספק קטן לחיי עולם של עצמו
- ז. מסירת חיי שעה של אדם לצורך חיי עולם של אחרים בעל כורחו
- ח. סיכומים
- ט. מסקנה
- י. מחסור בתרומות - סיכון חיים
- יא. חובת ההשתדלות
- יב. הצעה מעשית

א. רועי קליין והאר"י ז"ל

מי שיאמר כי סגן רועי קליין שנשכב על רימון להציל את חבריו עבר על דברי תורה - דבריו יהיו תמוהים. לא רק מסברא אלא מפסוקים מפורשים. אנחנו יודעים כמה נחשב מעשהו של יהודה שערב את בנימין ואחר כך מסר את עצמו תחתיו. כמה נחשב המעשה של תמר שהסכימה למסור נפשה לכבשן האש ובלבד שלא יולבן שמו של יהודה ברבים. וכמה נחשב מעשהו של אסתר. וכתב על זה האר"י בשער הכוונות. כוונות קריאת שמע דרוש ו:

ולסיבה זו הקץ מתארך וכמעט רוב הרעות והצרות הבאות על האדם באות לסיבה זו. אמנם עם כל זה יש קצת תיקון במה שנמסור נפשנו על קדוש השם בכל לב, כי על ידי כן אפילו אין בנו שום מעשים טובים והרשענו עד להפליא, הנה על ידי מסירת נפשנו להריגה מתכפרים עונותינו כולם ויש בנו יכולת לעלות עד אימא עלאה.

ב. האם מותר למסור נפשו שלא בעת מלחמה?

בגמרא בבא מציעא (סב.) משמע שחייך קודמים לחיי חבריך ואין עליך חובה לתת לחברך לשתות מים שאינם מספיקים לך לחייך.

"שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותין שניהם מתים, ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו עד שבא רבי עקיבא ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חבריך" (ב"מ סב.)

וכן מהסיפור על רבי טרפון שלא רצה להכניס לביתו את החשודים ברצח, (גיטה סא:)

הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו לקמיה דרבי טרפון אמרו ליה לטמרינן מר אמר להו היכי נעביד אי לא אטמרינכו חזו יתייכו אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי זילו אתון טמרו נפשייכו

המעשה הזה של רבי טרפון אין ראייה למנוע הצלה של אחרים כיון שמדובר בחשודים ברצח. אבל מהמקרה הראשון משמע שאין חיוב על הצלת נפשות אם הוא מאבד את נפשו שלו. אבל אם אדם ירצה לתת את חייו או לסכן את חייו שלא בעת מלחמה, האם זה מותר לו או שזה בגדר איסור?

מהסיפורים בגמרא משמע שאדם יכול למסור נפשו על חבריו אפילו שלא בעת מלחמה. גם ממעשה יהודה שערב ואחר כך מסר את עצמו על בנימין ומהסיפור של תמר ויהודה משמע שאפילו בעת שלום יכול אדם למסור את

עצמו לעבדות או לשריפת אש למען חבירו.

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנלן? מתמר. - (סוטה י:)

וכן במסכת תענית דף יח/ב משמע שזה מצוה רבה

אמרו כשבקש טוריינוס להרוג את לוליינוס ופפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר אמרו לו חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו וראויין היו ליעשות להם נס ונבוכדנצר מלך הגון היה וראוי ליעשות נס על ידו ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו ואנו נתחייבנו כליה למקום ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש לו למקום והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידיך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך אף על פי כן הרגן מיד אמרו לא זזו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגיזרין:

וברש"י שם:

לוליינוס ופפוס אחיו - צדיקים גמורים היו:

בלודקיא - היא לוד, והיינו דאמרין בכל דוכתא (בבא בתרא י, ב) הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן בגן עדן, ויש אומרין שנהרגו על בתו של מלך שנמצאת הרוגה, ואמרו היהודים הרגוה, וגזרו גזרה על שונאיהן של ישראל, ועמדו אלו ופדו את ישראל, ואמרו אנו הרגנוה, והרג המלך לאלו בלבד:

נתחייבנו הריגה - על חטא חייבי מיתות בית דין:

ולכאורה לפי מה שלמדנו מנין להם ההיתר למסור את עצמם למיתה למען אחרים מכלל ישראל. ועוד שהגמרא אומרת במסכת בבא בתרא דף י/ב:

ושמעתי שהיו אומרים הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן מאן נינהו אילימא ר"ע וחבריו משום הרוגי מלכות ותו לא פשיטא בלאו הכי נמי אלא הרוגי לוד

רש"י: הרוגי לוד - לוליינוס ופפוס אחים שהרגם (טורנוסרופוס) הרשע בלודקיא כדאמרין במסכת תענית (דף יח) על ידי גזירה שנגזרה על ישראל להשמיד על שנמצאת בת מלך הרוגה וחשדו את ישראל עליה ועמדו האחים הללו ואמרו מה לכם על ישראל אנו הרגנוה:

אלא מכאן שאין שאלה שזו מעלה וחשיבות אבל כל השאלה היא האם זה חיוב או מצוות חסידים?

ג. האם הצלת נפשות היא חיוב?

כשאדם מוסר נפשו לגמרי ראינו קודם שאינו חייב בזה. אבל כשאדם לא מוסר את נפשו לגמרי רק מסכן אותה, האם יש עליו חיוב לסכן את נפשו למען חברו?

בהלכה מופיע גדר של חיוב במצוות "לא תעמוד על דם רעך" שהיא חלק מהמצוה שהיא יסוד כל התורה כולה "ואהבת לרעך כמוך".

מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גורדתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך. (סנהדרין עג.)

בכסף משנה על הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש פ"א, הי"ד כתב הגהות מיימון...בירושלמי מסיק, אפילו להכניס עצמו בספק סכנה חייב עכ"ל. וכך מובא בבית יוסף, וכך נפסק בשולחן ערוך חושן משפט סימן תכו

הרואה את חברו טובע בים או ליסטים באין עליו או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל ולא הציל, או ששמע עכו"ם או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אוזן חברו והודיעו, או שידע בעכו"ם או באנס שהוא בא על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך.

הבית יוסף מביא את דעת הירושלמי שאומר כי גם במקום שבו יש סכנה לחיי המציל חייב הוא להציל את חיי חברו וכך הוא פשט דברי הגמרא. רבים מן המפרשים סברו שהכוונה לירושלמי פ"ח תרומות, המביא את המעשה על ריש לקיש שמסר נפשו להציל את רב אימי. ואחר כך על רבי אמי שהלך להציל את זעיר בר חנינא. ואחר כך את סיפורו של ריש לקיש שהלך לריב עם הגזלנים שגזלו את רבי יוחנן. (ממון!) ואחר כך את הסיפור עם חכמי ישראל שהלכו לדיוקטילנוס למורת שהיה ניכר שהוא רוצה להרוג אותם ולחפש עליהם עלילות.

ולכן בשו"ת חוות יאיר (קמו) פסק שחייב להכנס בספק סכנה להציל את חברו. וכן כתב הגאון רבי חיים דוד אבולעפייא בשו"ת "נשמת חיים" (בחלק הדרושים יא, א).

גם הב"ח לא חולק על זה. ואפילו הסמ"ע רק מציין שהשו"ע לא כתבו כי לא הופיע במפורש ברמב"ם וברי"ף וברא"ש אבל מלשונו לא ברור שהוא חולק עליו.

ד. הסוברים שחיוב הצלת נפשות בשעת סיכון היא מידת חסידות

הפתחי תשובה שם שהביא את אגודת אזוב שסובר שזו מחלוקת התלמודים ולדברי הבבלי אין בכך חיוב עם זאת הוא מביא בסוף דבריו שהאדם לא ידקדק בדבר זה יותר מידי, שמי שמדקדק בזה סוף שמדקדקים איתו.

"אולם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר כאותה שאמרו סוף פרק אלו מציאות דף לג גבי שלך קודם לכל אדם "שכל המדקדק בעצמו כך סוף בא לידי כך"

וכן הוא בשו"ע חושן משפט סימן רסד:

מי שאבדה לו אבידה ופגע באבידתו ובאבידת חברו, אם יכול לחזור את שתיהן חייב להחזירם ואם לא יחזיר את שלו, שאבידתו קודמת אפילו לאבידת אביו ורבו כדררשינן מאפס לא יהיה בך אביון, (דברים טו, ד) ואעפ"כ יש לו לאדם ליכנס לפניו משורת הדין ולא לדקדק ולומר שלי קודם אם לא בהפסד מוכח, ואם תמיד מדקדק פורק ממנו עול גמילות חסדים וסוף שיצטרך לבריות"

וכדבריהם פסק המנחת יצחק (מנחת יצחק ח"ה ז-ח). שריש לקיש וכל חבריו עשו כן רק ממידת חסידות אך בודאי לא כך דברי הב"י שהביאם לפירוש דברי המשנה שמחייבת להציל מי שנמצא בסכנת מוות.

ה. הסוברים שחיוב הצלת נפשות בסיכון הוא איסור

הרדב"ז בשו"ת אלף נב (תרכז):

שאלת ממני אודיעך דעתי על מה שראית כתוב אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ איבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חברך. יש אומרים שחייב להניח לקצץ האיבר הואיל ואינו מת והראיה מדאמרינן בעבודה זרה חש בעיניו מותר לכוחלה בשבת ומפרש טעמא משום דשורייני דעינא בלבא חליא משמע הא איבר אחר לא, והשתא יבוא הנידון מקל וחומר ומה שבת החמורה, שאין איבר אחד דוחה אותה היא נדחית מפני פקוח נפש, איבר אחד שנדחה מפני השבת אינו דין שתדחה מפני פקוח נפש, ורצית לדעת אם יש לסמוך על טעם זה:

תשובה זו מידת חסידות אבל לדין יש תשובה מה לסכנת איבר דשבת שכן אונס דאתי משמיא ולפיכך אין סכנת איבר דוחה שבת אבל שיביא הוא האונס עליו מפני חברו לא שמענו. ותו דילמא על ידי חתיכת איבר אף על פי שאין הנשמה תלויה בו שמא יצא ממנו דם הרבה וימות ומאי חזית דדם חברו סומק טפי דילמא דמא דידיה סומק

טפי. ואני ראיתי אחד שמת על ידי ששרטו את אזנו שריטות דקות להוציא מהם דם ויצא כל כך עד שמת והרי אין לך באדם איבר קל כאוזן וכל שכן אם יחתכו אותו. ותו דמה לשבת שכן הוא ואיבריו חייבין לשמור את השבת ואי לאוו דאמר קרא וחי בהם ולא שימות בהם הוזה אמינא אפילו על חולי שיש בו סכנה אין מחללין את השבת תאמר בחברו שאינו מחויב למסור עצמו על הצלתו אף על גב דחייב להצילו בממונו אבל לא בסכנת איבריו.

ותו ראין עונשין מדין קל וחומר ואין לך עונש גדול מזה שאתה אומר שיחתוך אחד מאיבריו מדין קל וחומר והשתא ומה מלקות אין עונשין מדין קל וחומר כל שכן חתיכת איבר. ותו דהתורה אמרה פצע תחת פצע כווייה תחת כווייה ואפילו הכי חששו שמא על ידי הכווייה ימות והתורה אמרה עין תחת עין ולא נפש ועין תחת עין ולכך אמרו שמשלם ממון והדבר ברור שיותר רחוק הוא שימות מן הכווייה יותר מעל ידי חתיכת איבר ישפילו הכי חיישינן לה כמו שכתבתי בנידון דידן.

תדע דסכנת איבר חמירא דהא התירו לחלל עליה את השבת בכל מלאכות שהם מדבריהם אפילו על ידי ישראל. ותו דכתוב דרכיה דוכי טעם וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חברו הלכך איני רואה טעם לדין זה אלא מידת חסידות ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שזטה דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחברים. והנראה לע"ד כתבתי:

האם הרדב"ז חולק על השו"ע האם לדעתו של הרדב"ז אסור לאדם להציל את חברו ממות. איך יסביר הרדב"ז את המקרה של פפוס ולולינוס?
כאשר הרדב"ז נשאל כיצד הוא מסביר את פסיקת הרמב"ם על חיוב הצלת נפשות הוא כותב בשו"ת הרדב"ז, חלק ה, ריח.

אלף תקפב (ריח) שאלת ממני אודיעך דעתי במה שכתב הרמב"ם ז"ל הלכות רוצח ושמירת נפש פרק קמא כל היכול להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעך וקשיא לך הדא שהרי כתב זה הדין למטה. ותו דלמטה כתב עובר על שני לאווין ועשה של וקצותה את כפה:

תשובה מה שכתב הרב ז"ל כל היכול להציל וכו' איירי במי שיכול להציל להדיא בלא שיסתכן המציל כלל כגון שהיה ישן תחת כותל רשע שהיה יכול להעירו משנתו ולא העירו או כגון שידוע לו עדות להצילו עבר על לא תעמוד על דם רעך. ולא זו בלבד אלא אפילו יש בו

קצת ספק סכנה כגון ראה אותו טובע בים או לסטים באים עליו או היה רעה שיש בכל אלו ספק סכנה אפילו הכי חייב להציל ואפילו שלא היה יכול להציל בגופו לא נפטר בשביל כך אלא חייב להציל בממונו. ולא זו בלבד דברי היזיקה אלא אפילו שמע עכו"ם וכו' דלא ברי היזיקה כולי האי דדילמא ממלכי ולא עבדי אפילו הכי חייב להציל ואם לא הציל עבר על לא תעמוד על דם רעך ובכל הני לא שייך לא תחוס עינך שהרי אינו מצווה לחוס (עליו) על העכו"ם.

ולא שייך נמי וקצותה אם כפה שהרי אינו מצווה שלא לחבול בהם אבל ישראל הרודף אחר חברו להורגו או אחר הערווה לבועלה ויכול להציל ולא הציל הרי זה ביטל מצוות עשה דכתיב וקצותה את כפה ועבר על שני לאווין על לא תחוס עינך ונוסף עליו על לא תעמוד על דם רעך הכולל את כל מי שיכול להציל ולא הציל,

ואם תאמר היכי שייך במי שבא על הערווה לא תעמוד על דם רעך שהרי אינו רוצה להורגה. ויש לומר דקרא הכי משמע לא תעמוד על תקלת רעך ואישה זו נפגמת על ידי בעילה זו. אי נמי לפעמים לא תתרצה ויהרגנה האנס. והוי יודע שיש בכלל לאו זה שלא יעמוד על הפסד ממון חברו. אלא שאינו חייב להכניס עצמו לספק סכנה בשביל ממונו אבל להציל נפש חברו או שלא יבא על הערווה אפילו במקום דאיכא ספק סכנה חייב להציל והכי איחא בירושלמי. ומכל מקום אם הספק נוטה אל הוודאי אינו חייב למסור עצמו להציל את חברו ואפילו בספק מוכרע אינו חייב למסור נפשו דמאי הזיה דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דידיה סומק טפי אבל אם הספק איש מוכרע אלא נוטה אל ההצלה והוא לא יסתכן ולא הציל עבר על לא תעמוד על דם רעך. הנראה לע"ד כתבתי:

הקורא את התשובה הזו רואה כי בספק סכנה האדם לא חייב להציל את חברו. הרדב"ז דן רק מצד חיוב. ואם יש "קצת ספק סכנה" - חייב להצילו, כגון ראה אותו טובע בים או לסטים באים עליו או חיה רעה, שיש בכל אלו ספק סכנה אפילו הכי חייב להציל. ומכל מקום אם הספק נוטה אל הוודאי אינו חייב למסור עצמו להציל את חברו ואפילו בספק מוכרע אינו חייב למסור נפשו דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דידיה סומק טפי אבל אם הספק אינו מוכרע אלא נוטה אל ההצלה והוא לא יסתכן ולא הציל עבר על לא תעמוד על דם רעך. לפי זה למה כתב הרדב"ז לעיל שאין על האדם למסור איבר להצילו חברו וזה נקרא חסיד שוטה?

צריך לראות את הסיפור בכללו ואת ראשית התשובה.

תשובה זו מידת חסידות אבל לדין יש תשובה מה לסכנת איבר דשבת

שכן אונס דאתי משמיא ולפיכך אין סכנת איבר דוחה שבת אבל שיביא הוא האונס עליו מפני חברו לא שמענו.

מדובר במקרה שבו השלטון האכזר מחזיק תחתיו שני יהודים ומתעלל בהם. זה דומה למקרה של תנו גו אחת מכם וונטמה אותה או תנו לנו אחד מכם ונהרגנו. שבזה אין אנו רוצים להיות שותפים איתם במשחקהם האכזריים. במקרה זה נאמר

"ואם יש בקציצת האיבר ספק סכנה אז הנותן לשלטון רשות לקצץ את איברו, הרי זה חסיד שוטה.

מי ערב שהשלטון לא יהרוג את חברו בכל אופן, או שאולי אפילו יהרגו אותו, ואם לא יהרגו אותו אז אולי ימשיך השלטון בהתעללות וירצה לקצץ איבר נוסף תוך איום שיהרגו אחד מהם וכן הלאה. לכן אין ליקח משם ראיה לאסור.

ו. סיכון חיי שעה של עצמו למען ספק קטן לחיי עולם של עצמו

הגמרא במסכת עבודה זרה (כז:): דנה בשאלה האם מתרפאים מנכרים. הגמרא אומרת שזה סכנת נפשות. ולפי לשון רש"י זה לא ספק, אלא קרוב לודאי.

"ספק חי ספק מת - אין מתרפאין מהן. (רש"י דעובד כוכבים ודאי קטיל ליה ומוטב שיניח אולי יחיה)

ודאי מת - מתרפאין מהן. (רש"י - הא בלאו הכי מיית ושמא ירפאנו העובד כוכבים)

מת? האיכא חיי שעה? (רש"י - שהעובד כוכבים ממהר להמיתו ושמא יום או יומים יחיה)

לחיי שעה לא חיישינן!

ומנא תימרא דלחיי שעה לא חיישינן?

דכתיב "אם אמרנו נבוא העיר - והרעב בעיר ומתנו" שם והאיכא חיי שעה? אלא לאו לחיי שעה לא חיישינן!"

ואף על פי שאנחנו אומרים שאסור להעצים חייו של גוסס. אין מכאן שום ראיה כיון שכאן אנחנו מסכנים את חיי השעה שלו מתוך מטרה להגיע לחיי עולם שלו. ובמקרה כזה אנחנו מסכנים את חייו במציאות של "ודאי מיתה" כדי להצילו. ואין לומר שדווקא בגוי מותר לסכן חיי שעה שלו שהגוי יהרגנו ולא אנחנו שהרי אנחנו מוסרים את החלול לידיו של הגוי ש"ודאי קטיל ליה" ומעשים בכל יום שמנתחים אדם להציל חייו למרות שיש חשש שבנתוח זה הוא ימות. כי אנחנו מעדיפים חיי עולם של אדם על חיי שעה שלו.

ז. מסירת חיי שעה של אדם לצורך חיי עולם של אחרים בעל כורחו

אחת הסיבות הם שאלה שאומרות שאדם לא צריך למסור חיי שעה של עצמו בשביל חיי עולם של אחרים. שהרי כתב השו"ע יורה דעה סימן שלח א.

"הגוסס הוא כחי לכל דבריו"

אמנם המאירי התיר למסור טריפה להריגה כדי להציל בכך אנשים שלמים, "שהרי ההורגו פטור" (בית הבחירה, סנהדרין עב ע"ב). וכן דעת המנחת חינוך במצוה רצו. וכן דעת התפארת ישראל תפארת ישראל, בועז, יומא סוף פרק ח. לעומתם סובר הנודע ביהודה ח"מ מה"ת, סי' נט. בפשיטות שלא יעלה על הדעת להתיר הריגת טריפה לשם הצלת שלם.

"אני תמא על תמיהתו ואטו מי הותר להרוג את הטריפה על מנת להציל את השלם וזה לא שמענו מעולם.

ואולי דעתו של הנו"ב היא שכאשר אנחנו נדרשים לעשות רציחה בידיים אנחנו לא מחשבים חשבון של רווח והפסד כעין מה שנאמר שגם אם היו אלף אנשים ואמרו להם גוים תנו לנו אחד מהם או יהרגו כולם - לא נותנים להם אחד כיון שאנחנו לא נהיה שותפים ברציחה שלהם. למרות שההגיון אומר לתת אחד ולהפטור, ולא שיהרגו כולם כולל אותו אחד. (וכך גם דעתו של הגר"מ פיינשטיין ספר הזכרון שם (הערה), עמ' תסח, ד"ה וגם לענין אונס, וכן דעת בעל הציץ אליעזר ח"י סי' כה, פרק ה. והגרש"ז אויערבך הובאו דבריו בספר נשמת אברהם, חיו"ד, סי' רנב הערה 24.)

וכל זה מדובר כשמנדבים אדם בעל כורחו, שלזה אין לנו דשות כמו שאמרו במשנה אהלות שאין דוחין נפש מפני נפש (פרק ז):

"האשה שהיא מקשה לילד, מחתכין את הנולד במעייה ומוציאין אותו איברים איברים, מפני שחיייה קודמין לחייו. יצא רבו, אין נוֹגְעִין בו, שאין דוחין נפש מפני נפש."

אבל כשאדם מתנדב מעצמו כמקרה של פפוס ולוליאנוס - אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו.

ח. סיכומים

לפי זה מסירת אדם בעל כורחו היא ספק. ומסירת האדם את חיי עולם של עצמו למען חיי עולם של חבריו נחשבת מצווה רבה. וכל שכן אם אדם מוסר חיי שעה של עצמו למען חיי עולם של חבריו.

לכאורה היה צריך הדין להיות אצל רעהו כמוהו. מדין "ואהבת לרעך כמוך" והיה צריך אדם לוותר על חיי שעה שלו בשביל חיי עולם של חבריו. ובאמת חכמינו מסתפקים בחיי עולם של אחד מול חיי העולם של השני כמו במקרה

של שנים שהיו מהלכים במדבר, אבל חכמינו לא הסתפקו מעולם בחיי שעה של אחד מול חיי עולם של חברו, ואולי מכאן כעין ראייה שאדם חייב לותר על חיי שעה של עצמו למען חיי עולם של חברו.

ואי אפשר ללמוד איסור מהמקרה של רבי טרפון כיון ששם מדובר על רוצחים או ספק רוצחים. גם המקור של הרדב"ז אינו מקור לאסור תרומת איברים כיון שהוא מדבר על מציאות של כניעה לעריץ נכרי, והרי זה כעין לא פודים את השביים יתר על כדי דמיהם שלא להגיע למצב של קלקול יותר גדול.

ומה שכתב הרב יצחק וויס ז"ל במנחת יצחק ח"ה ז-ח לאסור, נראים דבריו מתוך התשובה שכל האיסור הוא בגלל שהשתלה לא היתה בגדר דבר ודאי והוא כמו שכתב בדבריו על "רצח כפול", ולכן ראה להוסיף דברים לאיסור.

ט. מסקנה:

1. חיי עולם מול חיי עולם

במקרה של אדם שרוצה לתת חיי עולם שלו להציל חיי עולם של רבים ודאי מותר. מי שרוצה לתת חיי עולם של עצמו למען חיי עולם של יחיד - לכאורה משמע שמותר, ויש מקרים שבהם הוא נחשב חסיד שוטה.

2. חיי שעה מול חיי עולם

מי שרוצה לתת חיי שעה של עצמו למען עצמו - בודאי מותר. מי שרוצה לתת חיי שעה של עצמו למען אחרים - מחלוקת הפוסקים אם מותר לקח לו בעל כורחו.

3. שעת המיתה מהי?

ספק הוא אם שעת המיתה היא גזע המוח או הפסקת פעילות הלב. כשיש לנו שלוש ספקות זו על זו והאדם רוצה להתנדב מעצמו - נראה שלכל הדעות יהיה מותר לקחת ממנו חיי שעה של עצמו למען חיי עולם של אחרים. ויש מקום לדון האם יהיה מותר לקחת ממנו את חיי השעה שלו בעל כורחו למען חיי עולם של אחרים. כיון שלדעת הנודע ביהודה אין שום היתר לכך.

י. מחסור בתרומות - סיכון חיים

ידוע המצב בישראל שרק 4% אחוזים חתומים על כרטיס אדי מטעמים שונים חלקם מוצדקים וחלקם לא כל כך. בשנת 2001 מתו 88 חולים בישראל בגלל מיעוט תרומות. באותה שנה נקבע אצל 180 איש מיתב גזע המוח באופן שהיו יכולים לתרום איברים להציל חיים ורק 80 משפחות הסכימו לתרום את איברי יקיריהם להצלת חיים. הסיבות חלקם דתיות, וחלקם פוליטיות. בא' חשון תשמ"ז החליטה מועצת הרבנות הראשית על התנאים לתרומת איברים:

- א. הוכחות קליניות מפורטות שגזע המוח נהרס לחלוטין.
- ב. הוכחות אובייקטיביות על הרס גזע המוח, כגון בדיקת BEAR.
- ג. הוכחה שנשימה העצמונית נפסקה לגמרי ולא חל כל שינוי במשך 12 שעות.
- ד. לרופאים הקובעים את המוות אין שום קשר ישיר או עקיף לרופאים המשתילים את האיברים בחולה.
- ה. שיתוף נציג הרבנות הראשית בצוות הקובע את המוות (נציג זה יכול להיות רופא המכיר את ההלכה, שיקוליה ודרך חשיבתה).

עד יום זה לא הסכים משרד הבריאות למילוי תנאים אלו. אבל אי אפשר לתלות את כל האשם רק במשרד הבריאות. לצערינו לאחרונה היתה גמישות באגף של משרד הבריאות אבל הרבנות הראשית עדיין מתמהמהת. צריך לדעת כי העובדה שחתומים 4% ותורמים 44% היא משמעותית על מנת להבין את תהליך הנפשי של התורמים. הם לא רוצים לחתום למה להתחייב מראש. למה לתת את ההחלטה בידי אנשים שאנחנו לא כל כך מאמינים. ('ועדת דרור' מספרת על מקרים שבהם לקחו איברים לפני מות מוחלט של האדם).

יא. חובת ההשתדלות

חובת ההשתדלות לרפא היא גדולה. וכתב הרמב"ן בתורת האדם בסוף שער הסכנה ד"ה בפרק החובל:

פירוש שמא יאמר הרופא מה לי בצער הזה שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג, לפיכך נתנה לו תורה רשות לרפאות...ומסתברא דהא דאמרינן רשות נתנה תורה לרופא לרפאות, לומר שאינו אסור משום חשש השגגה...אבל האי רשות רשות דמצוה הוא לרפאות, ובכלל פקוח נפש הוא...והזריז הרי זה משובח...וש"מ כל רופא שיודע בחכמה ומלאכה זאת חייב הוא לרפאות

וכך כותב החזו"א באגרות של החזון איש, חלק א', אגרת קל"ו:

וכשאני לעצמי, הנני חושב את ההשתדלות הטבעית במה שנוגע לבריאות למצוה וחובה וכאחת החובות להשלמת צורת האדם, אשר הטביע היוצר ב"ה במטבע עולמו, ומצינו מאמוראים, שהלכו אצל רופאים מאומות העולם ומינים להתרפא. והרבה מן הצמחים ובעלי חיים ומוצקים, שנבראו לצורך רפואה, וגם נבראו שערי חכמה, שניתן לכל לחשוב ולהתבונן ולדעת.

אם כי יש דרך בדרכי השם יתברך לדלג על הטבע, וכל שכן על רוב השתדלות בה, מכל מקום צריך לפלס מאד, כי שתי הנטיות מקו

האמת המדויק אינן ישרות, אם לבטוח יותר ממדרגת הבטחון שהגעתי אליו באמת, ואם להאמין בהשתדלות יותר מדאי.

יב. הצעה מעשית

אנו מציעים ליצור קהילה של ערבות הדדית שבה כל חברי הקהילה מבוטחים לתרומת איברים על ידי בני הקהילה. קהילה זו פותרת בעיה הלכתית, כיון שיש פוסקים המסתפקים אם מותר לאדם לסכן חיי שעה שלו בשביל חיי עולם של אחרים. אבל גם לדעתם מותר לאדם לסכן חיי שעה שלו למען חיי עולם של עצמו. ביצירת הקהילה הזאת אדם מסכן חיי שעה של עצמו למען חיי עולם של עצמו. וזה הותר לכולי עלמא. [הצעת כתב ההצטרפות להלן]

קהילת חיים

אנו מציעים לך להצטרך לקהילת חיים, בהצטרפותך לקהילה אתה מבטיח את זכותך לקבל ראשונה תרומת איברים אם תצטרך לה להצלת חיך או חיי אחד מבני משפחתך הקרובים.

כיצד מצטרפים?

אתה חותם על ההסכם הנמצא בתחתית מסמך זה כי במקרה של פטירה ח"ו לא תהיה לך התנגדות שיצילו באחד מאיבריך חיים של מישהו אחר. אישור הפטירה והתרומה יעשה על ידי צוות של רבנים ורופאים שימונה מפעם לפעם על ידי ראשי קהילת חיים.

זכויותיך:

אדם החותם על תעודה ימצא בעדיפות ראשונה לקבל תרומת איברים מהקהילה. זכות זו באה להוסיף על כל זכאות שהוא זכאי לה מתורמים אחרים מחוץ לקהילה. בני משפחתו הקרובים בקרבה ראשונה ימצאו בעדיפות שניה לקבל תרומת איברים מהקהילה.

בני זוג החותמים גם בשם ילדיהם מזכים אותם בעדיפות ראשונה במקרה שהם יזדקקו לתרומת איברים.

קהילת חיים תעשה מאמץ להרחיב את תרומות האיברים מחוץ לתרומות שיתקבלו מהקהילה בארץ ובחו"ל.

המצטרף לקהילה מסכים כי תרומותו תנתן לפי כללי הקהילה כפי שכתובים כאן וכפי שנמצאים מפורטים במשרדי הקהילה וכפי שיורו רבני הקהילה.

כתב הצטרפות

אני מצטרף לקהילת חיים לפי התנאים האמורים לעיל.

אנו מצרפים את ילדינו לקהילת חיים לפי התנאים האמורים לעיל

שם הבעל: _____ שם האשה: _____

שם ילד _____ שם ילד: _____ שם ילד: _____

שם ילד _____ שם ילד: _____ שם ילד: _____

חתימות: _____